

Naglasak imenica u hrvatskome standardnom jeziku

Naglasna kolebanja imenica ogledaju se u sljedećemu: leksičke dvostrukosti, paradigmatске dvojbenosti i neujednačeno tipološko razvrstavanja.

Među naglasnim pravilima bistri se dvoje:

1. opća pravila

- a) raspodjelna (o raspodjeli naglasnoga inventara)
- b) općeparadigmatска (uvjetovana morfološko-tvorbenim značajkama i fonemskim sastavom riječi; opći su naglasци predvidljivi, konstante su u fleksiji)

2. naglasna tipologija (usko vezana uz morfologiju riječi).

Općom se naglasnom normom, morfološko-tvorbeno uvjetovanom, smatraju ona naglasna pravila koja u morfološkim paradigmama i tvorbi riječi određuju naglasak bez obzira na onaj u polaznome obliku. Analizom smo dokučili ove opće naglasnoparadigmatске stalnosti:

1. duljenje pred suglasničkim skupom s prvim sonantom
2. naglasak glagolskih imenica
3. naglasak zbirnih imenica
4. imenice muškoga roda s nastavkom -o ili -e
5. kraćenje sloga (tj. morfema) u imenica srednjega roda na -ø ispred *et* (ili *en*)
6. naglasak pojedinih padeža: **V jd.** (dominira silazni čelni naglasak), **L jd.** (izdvaja se uzlaznim tonom u jednosložnih i nekih dvosložnih i trosložnih imenica muškoga roda i ženskoga roda i-vrste za neživo i apstraktno koje nose u osnovi silaznu intonaciju), **N mn.** („kraćenje u zamjenu“ pred množinskim morfemom -ov/-ev-, a imenice kojima nominativni naglasak u jednini metatonira u dugouzlazni imaju dubletni lik N mn., pod utjecajem tzv. mediteranskoga tipa naglašivanja), **G mn.** (kao i u V jd. preteže silazni ton), **DLI mn.** (jednak je naglasku G mn. u imenica na -ī i -ijū)
7. zanaglasne dužine.

Paradigme po općim naglasnim pravilima

Slijede primjeri paradigma (što se često izdvajaju u normativnim priručnicima) koje mijenjaju naglasak osnovnoga lika upravo po opisanim pravilima. Budući da se radi o predvidljivim preinakama, paradigme koje slijede uvrštavamo u nepromjenljivi naglasni tip.

PROMJENA TONA¹

Jednina	Množina		Jednina	Množina
N grâd	N grădovi	mrâvi	N stvâr	stvâri
G grâda	G grădōvā	mrāvī	G stvâri	stvārī
D grâdu	D grădovima	mrāvima	D stvâri	stvārima
A grâd	A grădove	mrâve	A stvâr	stvâri
V grâde	V grădovi	mrâvi	V stvâri	stvâri
L u grâdu/na kûmu	L grădovima	mrāvima	L stvâri	stvārima
I grâdom	I grădovima	mrāvima	I stvâri	stvārima

Jednina	Množina	Jednina	Množina
N òko	N òči	N nòkat	N nòkti
G òka	G òčijū	G nòkta	G nòktijū
D òku	D òčima	D nòktu	D nòktima
A òko	A òči	A nòkat	A nòkte
V òko	V òči	V nòkte	V nòkti
L òku	L òčima	L nòktu/nòktu	L nòktima
I òkom	I òčima	I nòktoma	I nòktima

¹ Masnim su slovima označeni oblici riječi koji nose predvidljive naglasne preinake.

PROMJENA TRAJANJA

Jednina	Jednina	Množina	Jednina	Množina
N dijéte	N čeljáde	čeljād	N prâse	präsād
G djèteta	G čeljàdeta		G pràseta	
D djètetu	D čeljàdetu		D pràsetu	
A dijéte	A čeljáde		A prâse	
V dijête	V čeljáde		V prâse	
L djètetu	L čeljàdetu		L pràsetu	
I djètetom	I čeljàdetom		I pràsetom	

Jednina	Množina	Jednina	Množina
N dólac/stàrac	N dólci/stârci	N pàlac/òvan	N pàlčevi/òvnovi
G dólca/stârca	G dōlācā/stārācā	G pàlca/óvna	G pàlčēvā/òvnōvā/òvnōvā
D dólcu/stârcu	D dólcima/stârcima	D pàlcu/óvnu	D pàlčevima/òvnovima
A dólac/stârca	A dólce/stârce	A pàlac/óvna	A pàlčeve/òvnove
V dólče/stârče	V dólci/stârci	V pàlče/óvne	V pàlčevi/òvnovi
L dólcu/stârcu	L dólcima/stârcima	L pàlcu/óvnu	L pàlčevima/òvnovima
I dólcem/stârcem	I dólcima/stârcima	I pàlcem/óvnom	I pàlčevima/òvnovima

Tipološka su pravila, suprotno općim morfološkim, ona koja vrijede samo za tipove i manje jedinice od tipova. Naglasni je tip dijelom jezika kao sustava koji se konkretizira normiranjem. Danas je glavno mjerilo za razvrstavanje svih vrsta riječi u naglasne tipove prije svega raspodjela prozodijskih svojstava – tona, trajanja i mjesta – i njihove preinake u paradigmama. Postoji, dakle, **promjenljivi i nepromjenljivi tip** koji se dalje dijeli na podtipove, skupove jedinica i naglasne jedinice. Nepromjenljivi naglasni tip (NT) zadržava u paradigmi ili naglasak osnovnoga oblika (*národ – národa*) ili naglasak mijenja po općim pravilima (promjene su predvidljive), a promjenljivi tip (PT) čine riječi koje imaju naglasak uzorka (čiji je broj ograničen, slijedi u nastavku).

Prijedlog uzoraka promjenljivoga naglasnog tipa

PROMJENA TONA

1.

Jednina	Množina
N ròk	N ròkovi
G ròka	G ròkōvā/ròkōvā
D ròku	D ròkovima
A ròk	A ròkove
V ròku	V ròkovi
L ròku	L ròkovima
I ròkom	I ròkovima

2.

Jednina	Množina
N gròš (asistènt)	N gròši gròševi
G gròša	G gròšā gròšēvā/gròšēvā
D gròšu	D gròšima gròševima
A gròš	A gròše gròseve
V gròšu	V gròši gròševi
L gròšu	L gròšima gròševima
I gròšem	I gròšima gròševima

3.

Jednina	Množina
N bùt	N bùtovi
G bùta	G bùtōvā
D bùtu	D bùtovima
A bùt	A bùtove
V bùte	V bùtove
L bùtu	L bùtovima
I bùtom	I bùtovima

4.

Jednina	Množina
N stúp (doktorât)	N stúpi stúpovi stúpovi
G stúpa	G stúpā stúpōvā stúpōvā
D stúpu	D stúpima stúpovima stúpovima
A stúp	A stúpe stúpove stúpove
V stúpe	V stúpi stúpovi stúpovi
L stúpu	L stúpima stúpovima stúpovima
I stúpom	I stúpima stúpovima stúpovima

5.

Jednina	Množina
N kîp	N kîpovi
G kîpa	G kîpōvā
D kîpu	D kîpovima
A kîp	A kîpovima
V kîpe	V kîpovi
L o kîpu	L kîpovima
I kîpom	I kîpovima

6.

Jednina	Množina
N bâl	N bâlōvi
G bâla	G bâlōvā
D bâlū	D bâlōvima
A bâl	A bâlōve
V bâle	V bâlōvi
L na bâlū	I bâlōvima
I bâlom	I bâlōvima

7.

Jednina	Množina
N gòra	N gòre
G gòrē	G górā
D gòri (vòdi)	D gòrama
A gòru	A gòre
V gòro	V gòre
L gòri	L gòrama
I gòrōm	I gòrama

8.

Jednina	Množina
N grána	N grâne
G gránē	G gránā
D gráni (glâvi)	D gránama
A grânu	A grâne
V grâno	V grâne
L gráni	L gránama
I gránōm	I gránama

9.

Jednina	Množina
N mjèsto	N mjèsta
G mjèsta	G mjéstā
D mjèstu	D mjèstima
A mjèsto	A mjèsta
V mjèsto	V mjèsta
L mjèstu	L mjèstima
I mjèstom	I mjèstima

10.

Jednina	Množina
N kòsac bèdro	N kòsci bèdra
G kòsca bèdra	G kòsācā bèdārā
D kòscu bèdru	D kòscima bèdrima
A kòsca bèdro	A kòsce bèdra
V kòšće bèdro	V kòsci bèdra
L kòscu bèdru	L kòscima bèdrima
I kòscem bèdrom	I kòscima bèdrima

11.

Jednina	Množina
N jánjac brvno	N jânjci brvna
G jánjca brvna	G jânjācā brvānā
D jánjcu brvnu	D jânjcima brvnima
A jánjca brvno	A jânjce brvna
V jânjče brvno	V jânjci brvna
L jánjcu brvnu	L jânjcima brvnima
I jânjcem brvnom	I jânjcima brvnima

PROMJENA TRAJANJA

12.

Jednina	Množina
N lôm (sižê)	N lõmovi
G lõma	G lõmōvā
D lõmu	D lõmovima
A lôm	A lõmove
V lõme	V lõmove
L lõmu	L lõmovima
I lõmom	I lõmovima

PROMJENA TONA I TRAJANJA

13.

Jednina	Množina
N rôg	N rògovi ròzi
G ròga	G rògōvā/rògōvā ròzi
D rògu	D rògovima ròzima
A rôg	A rògove ròge
V ròže	V rògovi ròzi
L rògu (Bògu)	L rògovima ròzima
I rògom	I rògovima ròzima

14.

Jednina	Množina
N stôl (kabarê)	N stòlovi
G stòla	G stòlōvā/stòlōvā
D stòlu	D stòlovima
A stôl	A stòlove
V stòle	V stòlovi
L stòlu	L stòlovima
I stòlom	I stòlovima

15.

Jednina	Množina
N lik	N likovi
G lika	G likōvā/l'ikōvā
D liku	D likovima
A lik	A likove
V liku	V likovi
L o líku	L likovima
I líkom	I likovima

16.

Jednina	Množina
N dōlac	N dōlci
G dōlca	G dōlācā
D dōlcu	D dōlcima
A dōlac	A dōlce
V dōlče	V dōlci
L dōlcu	L dōlcima
I dōlcem	I dōlcima

17.

Jednina	Množina
N nōc	N nōći
G nōći	G nōći
D nōći	D nōćima
A nōc	A nōći
V nōći	V nōći
L nōći	L nōćima
I nōću/nōći	I nōćima

PROMJENA MJESTA

18.

Jednina	Množina
N život	N živòti
G života	G živótā
D životu	D živòtima
A život	A živòte
V žìvòte	V živòti
L životu	L živòtima
I životom	I živòtima

19.

Jednina	Množina
N prèzime	N prezimèna
G prèzimenā	G preziménā
D prèzimenu	D prezimènima
A prèzime	A prezimèna
V prèzime	V prezimèna
L prèzimenu	L prezimènima
I prèzimenom	I prezimènima

PROMJENA MJESTA I TONA

20.

Jednina	Množina
N ràme	N ramèna
G ràmena	G raménā
D ràmenu	D ramènima
A ràme	A ramèna
V ràme	V ramèna
L ràmenu	L ramènima
I ràmenom	I ramènima

PROMJENA MJESTA I TRAJANJA

21.

Jednina	Množina
N jùnāk	N junáci
G junáka	G junákā
D junáku	D junácima
A junáka	A junáke
V jùnāče	V junáci
L junáku	L junácima
I junákom	I junácima

PROMJENA MJESTA, TONA I TRAJANJA

22.

Jednina	Množina
N vrijéme	N vremèna
G vrèmena	G vreménā
D vrèmenu	D vremènima
A vrijéme	A vremèna
V vrijéme	V vremèna
L vrèmenu	L vremènima
I vrèmenom	I vremènima

Naglasni uzorci u suvremenim priručnicima hrvatskoga jezika

PROMJENLJIVI TIP						
I. PODTIP – istoslogovne preinake			II. PODTIP – neistoslogovne preinake			
1. SKUP JEDINICA	2. SKUP JEDINICA	3. SKUP JEDINICA	4. SKUP JEDINICA	5. SKUP JEDINICA	6. SKUP JEDINICA	7. SKUP JEDINICA
ton	trajanje	ton i trajanje	mjesto	mjesto i ton	mjesto i trajanje	mjesto, ton i trajanje
24 jedinice	7 jedinica	16 jedinica	3 jedinice	4 jedinice	4 jedinice	2 jedinice
<i>ròk – ròkovi</i> <i>gròš – gròša</i> <i>stùp – stùpa</i> <i>grâd – u grâdu</i> <i>òko – òčima</i> <i>mjesto – mjèsta</i> <i>stvâr – u stvári</i> <i>gòra – gòre</i> <i>vòda – vòdi – vòde</i> <i>djèca – djèci²</i>	<i>dijéte – djèteta</i> <i>prâse – prâseta</i> <i>čeljáde – čeljàdeta</i>	<i>rôg – ròga – rògovi</i> <i>stòl – stòla</i> <i>dòlac – dòlci</i> <i>grána – grâne – gránama i grànama</i> <i>gláva – glávi i glávi – gláve – glávama i glàvama</i> <i>nôć – u nôći – nôći</i>	<i>život – žìvòta</i> <i>prèzime – prezimèna</i>	<i>ràme – ramèna</i>	<i>jùnāk – junāka</i>	<i>vrijéme – vrèmena – vremèna</i>
<i>bâl – bâla – bâlovi</i> <i>bôl – bôla – bólovi – bôlôvā</i> <i>gròb –</i>	<i>lôm – lôma – lômovi</i> <i>dòlac – dòlca – dòlci; stârac – stârca – stârci</i>	<i>lîk – lîka – lîkovi</i> <i>smjêr – smjêra – smjêrovi</i> <i>hòd – hòda</i>	<i>břzac – brzàca – břzaci – břžācā</i>	<i>nèvrìjēme – nèvremena – nevremèna</i> <i>mlădòst – u mladòsti</i>	<i>bândit – bandíti</i> <i>poluvrijéme – poluvrèmena – poluvremèna</i>	<i>bùnār – bunári</i>

² Naglasni uzorci koji su zajednički monografiji *Naglasak u hrvatskome književnom jeziku* S. Vukušića, I. Zoričića i M. Grasselli-Vukušić iz 2007. (NHKJ) i ostalim priručnicima raspodijeljeni su u jednome retku, a u sljedećemu su nizu uzorci koji nisu zabilježeni u NHKJ.

<i>grōba – grōbovi – grōbōvā</i>	<i>stōlac – stōlca – stōlci</i>	<i>–hódovi vōl –vōla – vōlovi – vōlōvā</i>		<i>planīna – plāninu – plānine</i>	<i>međuvrijéme– međivremena– međuvremēna</i>	
<i>būt –būta – būtovi</i>	<i>pālac – pālca – pālčevi; òvan – óvna – óvnovi</i>	<i>dōl –dōla – dōlovi – dōlōvā</i>				
<i>kīp –kīpa – kīpovi</i>		<i>lōnac – lōnca – lōnci</i>				
<i>hīp –hīpa – hīpovi – hīpōvā</i>		<i>šānac – šānca – šānci</i>				
<i>kōsac – kōsci</i>		<i>òvca – óvce</i>				
<i>jānjac – jānjci</i>		<i>gvōžde – gvōžđa</i>				
<i>nōkat –u nōktu – nōkti</i>		<i>rāžanj – rāžnjevi</i>				
<i>bēdro – bēdra</i>						
<i>bīvno – bīvna</i>						
<i>mēso – mésa</i>						
<i>asistēnt – asistēnta</i>						
<i>doktorât – doktorāta</i>						

Primijenimo li načela o općim pravilima i o razdiobi prema naglasnim početima i na stariju akcentološku literaturu te zavirimo li u korice prvoga sustavnog tipološkog prikaza, Daničićeve naglasne uzorke (dopunjene Maretićevim) možemo prikazati ovako:

PROMJENLJIVI TIP						
I. PODTIP – istoslogovne preinake			II. PODTIP – neistoslogovne preinake			
1. SKUP JEDINICA	2. SKUP JEDINICA	3. SKUP JEDINICA	4. SKUP JEDINICA	5. SKUP JEDINICA	6. SKUP JEDINICA	7. SKUP JEDINICA
ton	trajanje	ton i trajanje	mjesto	mjesto i ton	mjesto i trajanje	mjesto, ton i trajanje
18 jedinica	4 jedinice	7 jedinica	2 jedinice	3 jedinica	2 jedinica	2 jedinica
<i>grōš – grōša³</i> <i>stūp – stūpa – stūpovi</i> <i>grād – u grādu – grādovi – gradōva – gradōvima</i> <i>ōko – ōcima</i> <i>zvōno – zvōna</i> <i>stvār – u stvāri</i> <i>glāva – glāvi – glāve – glāvama</i> <i>gōra – gōre</i> <i>vōda – vōdi</i>	<i>dēte – dēteta</i> <i>prāse – prāseta</i> <i>čeljāde – G jd. čeljādeta</i> <i>krāj – krāja – krājēvi – krajēvā – krajēvima</i>	<i>rōg – rōga – rōgovi</i> <i>stōl – stōla</i> <i>dōlac – dōlci</i> <i>grāna – grāne – grānama</i> <i>nōc – u nōci – nōci</i> <i>gvōžđe – gvōžđa</i> <i>čvōrak – čvōrkovi</i>	<i>žīvot – živōta</i> <i>kotālac – kōtaoca</i>	<i>rāne – ramēna</i> <i>planīna – plāninu – plānine</i> <i>čōvek – čovēka⁴</i>	<i>jīmāk – junāka</i> <i>tāne – N pl. tanēta⁵</i>	<i>vrēne – vrēmēna – vremēna</i> <i>dīmār – dīmāra – o dināru – dināri⁶</i>

³ Masnim smo slovima označili uzorke koji su ostali izvan pregleda u monografiji NHKJ.

⁴ Pored imenice *čōvek* Daničić je zabilježio i dubletu *čōvek*. Promjenu *čōvek – čovēka* nose još samo neka vlastita imena: Mīloš – Mīloša i Ūroš – Ūrōša (što se u srpskome jeziku nazire i iz prezimena Milōšević, Urōšević).

⁵ *Tāne – tāneta – tanēta* uzorak je koji nije zabilježio Daničić, no na njega je upozorio Maretić u svojoj gramatici, a poslije i J. Matešić (1970.).

⁶ Takvu naglasnu smjenu Daničić bilježi još samo za imenicu *kōmād*. U Maretića je *dinār – dināri*. (1963.: 154)

–vöde						
<i>djèca – djèci</i>						
<i>və̌par – və̌provi</i>						
<i>vā – vālovi –vāōvā</i>						
<i>grōb – grōba – grōbovi – grōbōvā</i>						
<i>vīr – vīra – vīrovi</i>						
<i>mōnak – mōnci</i>						
<i>sōlad – sōlda</i>						
<i>bēdro – bēdra</i>						
<i>mēso – mēsa</i>						

Kontakt:

Dr. sc. Blaženka Martinović
Sveučilište Jurja Dobrile u Puli
Odjel za humanističke znanosti
Odsjek za kroatistiku
I. Matetića Ronjkova 1
Pula, Hrvatska

E-adresa: bmartino@unipu.hr